

Приказ књиге:
Уџбеник: стара тема пред изазовима савременог доба

Аутори:

Ана Пешикан и Јелена Стевановић, Година издања: 2019.

Издавач:

Институт за педагошка истраживања,
Београд, Србија

Уџбеник, као основно наставно средство из којег се ученици генерацијама упознају најважније садржаје различитих области васколиког људског знања, веома је значајан предмет изучавања наука о образовању. У издању Института за педагошка истраживања из Београда објављен је 2019. зборник радова „Уџбеник: стара тема пред изазовима савременог доба“, чије су уреднице Ана Пешикан и Јелена Стевановић. Овај зборник од 263 стране састоји се од предговора, дванаест поглавља различитих аутора, сиреџа радова на енглеском језику, бележака о ауторима и индекса аутора.

У раду Ивана Ивића „Штампани и дигитални уџбеник“, аутор се пита у којој мери дигитални, наспрот штампаном уџбенику, има потенцијала да допринесе остваривању образовних постигнућа и указује се да је сама природа медија битна, те да коришћење уџбеника у електронском облику носи ризике од тежег разумевања, памћења и мисаоног активирања читаоца. Аутор износи претпоставку да се образовни циљеви многих предмета тешко могу остварити дигиталним уџбеницима.

У раду „Сто осамдесет година продукције уџбеника у Србији“, Александра Илић Рајковић ток развоја продукције уџбеника у Србији сагледава из перспективе херменеутике и критичке теорије. Уџбеници носе значење носиоца сигурног, провереног знања, најрелевантнијег у датој области; ипак, кроз одабир садржаја и начин њиховог презентовања огледају се утицаји разних интересних група, а промене државне политике утичу на схватање улоге уџбеника. Либерализација тржишта уџбеника донела је нове проблеме – заштите породичног буџета, питања транспарентности избора уџбеника и ризика од корупције.

Значај квалитетног подвлачења текста, дописивања на маргину и других начина ступања у интеракцију са текстом наглашава се у тексту Слободанке Антић „Ученик и уџбеник: интеракција у процесу наставе и учења“. Ауторка наводи да тек сваки десети ученик седмог разреда успешно издваја битне секвенце текста подвлачењем, чиме тек подвлачење постаје заиста сврсисходно, а као једно од објашњења наводи недо-

вољно подучавање техникама учења, као и праксу оцењивања у којој се не вреднује резонување.

У тексту „Функција слика у уџбеницима“ Ана Пешикан пише о визуелној писмености чија је кључна компонента способности стварања значења путем слика, као својеврсних тумачења реалности. Сам избор слика, баш као и избор садржаја уџбеника, бива политички, идеолошки и вредносно обојен, наводи се у тексту. Кроз даље излагање читалац добија смернице за ефикасно коришћење слика у уџбеницима. Ауторка налази да слике често нису на адекватан начин интегрисане у садржаје лекција, да им аутори махом не придају значај који заслужују, те да коришћење слика у уџбеницима не доприноси разумевању текста.

Изучавању језичке културе, коју можемо поистоветити с идеалима правилности и чистоте у коришћењу матерњег језика, у уџбеничкој литератури за средњу школу посвећено је поглавље Јелене Стевановић „Језичка култура у уџбеничкој литератури за средњу школу“. Ауторка износи критику неједнаке расподеле часова намењених изучавању граматике у средњим школама различитог усмерења. Коришћењем дескриптивне и компаративне методе анализе, ауторка долази до закључка да у појединим уџбеницима недостају садржаји који се непосредно тичу језичке културе, али и да су у целини узев неоправдано маргинализовани.

Поглавље „Подстицање развоја читалачких компетенција: могућности и ограничења буквара“ Наде Шеве и Емилије Лазаревић бави се налозима и додатним информацијама које прате ауторске текстове које буквар садржи. Утврђено је да трећина од укупно анализираних текстова није садржала ни питања о тексту, ни пратећи речник, ни вежбе које подстичу лексичко-семантички развој, ни додатне задатке и коментаре. Заступљеност анализираних карактеристика уџбеника знатно варира међу издавачима, а ауторке закључују да буквари не преносе доследно поруку о стратегијама које помажу разумевању прочитаног.

У тексту „Српски језик у уџбеницима руског језика за основну школу“ Маријане Папрић анализирана је употреба српског језика у уџбеницима руског језика за основну школу. Анализа је указала да српски језик може успешно да се примени као дидактичко средство за учење чињеница о руском језику и култури, као и за покретање интелектуалних активности ученика, фацитацију индивидуалних стилова учења и самооцењивања ученика.

У раду „Функционалност појмова о пореклу материјала у уџбеницима природе и друштва“ Зорице Веиновић разматрају се садржаји у вези са природним и вештачким материјалима у уџбеницима из предмета Свет око нас и Природа и друштво. Ауторка налази да сама подела на природне и вештачке материјале није функционална. Разумевање заједничког, природног порекла свих материјала помаже у разумевању повезаности човека и природе, као и сагледавању последица које различите групе материјала имају по животну средину.

У зборнику је такође посвећена пажња уџбеницима уметничких предмета, у оквиру три рада. У тексту „Квалитет уџбеника за групну наставу клавира“, на основу анализе два уџбеника за групну наставу клавира, Милена Миловановић указује на предности и недостатке сваког од њих, дајући смернице за унапређивање продукције уџбеника у овој области. Текст Јоване Ћорђевић „Улога уџбеника ликовне кул-

туре за први разред основне школе у подстицању дечје мотивације и креативности”, као важне квалитете уџбеника ликовне културе, наводи подстицање дивергентног мишљења, тимског рада и креативног израза, и указује на то који су уџбеници адекватни за ту сврху. Текст Јелене Гркић Гинић и Маје Ћалић „Структура и квалитет уџбеника за музичку културу за други разред основне школе” покреће питање одабира уџбеника и компетенција које су потребне наставницима да би их бирали, износећи проблем често ирелевантних критеријума за избор.

У раду „Мишљење учитеља о испуњености стандарда квалитета садржаја одабраних уџбеника математике”, ауторке Милица Николић и Љубица Опарница испитују ставове учитеља о томе колико уџбеници из математике различитих издавача задовољавају одабране стандарде квалитета. Главни уочени недостаци уџбеника су: материјалне грешке и чињеница да се у уџбеницима недовољно повезује математичко знање са свакодневним знањем.

Аутори нас кроз своје радове информишу о квалитету једног броја постојећих уџбеника, али и нуде смернице за будуће анализе. Као што можемо учити кроз евалуацију нових модалитета публиковања уџбеника, и историја њихове продукције може да нас научи важним лекцијама, подсећајући нас да кроз критичку парадигму сагледамо и сопствене критеријуме анализе. Осим садржаја уџбеника који сам по себи нуди безброј важних тема за анализу, зборник нам указује на низ других питања која ваља узети у обзир: које интересне групе утичу на вредновање и одобравање уџбеника, колико је оптерећење породичног буџета, у којем облику је уџбеник дат и по којим критеријумима наставници врше избор уџбеника, колико су илустрације прилагођене и сврсисходне, а набројаним областима се могућности анализе не исцрпљују у потпуности. Уз наду да ће се у будућем научном раду посветити једнака пажња важним питањима покренутим у овом зборнику, ауторка приказа закључује да он представља вредно штиво за све заинтересоване за квалитет образовања у Србији.

Милица Марушић Јаблановић
Институт за педагошка истраживања, Београд

Примљено: 15.07.2020.
Прихваћено за штампу: 25.07.2020.